

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים כ"ז-כ"ח

פרק כ"ז

תחילת הפרק (א) מהווה המשך לשני הפסוקים האחרונים בפרק כ"ו, המתארים את ביעור הרשעה בעולם על ידי ה' בצורה ציורית ורווית סמלים, הקושרת בין הגאולה העתידה לגאולת מצרים, ורומזת למלחמתו של ה' עם בריות שביקשו למרוד בו בראשית הבריאה. לאחר מכן מובא 'משל הכרם' (ב-ו) המתאר כרם טוב, בניגוד למשל הכרם השלילי בפרק ה'. לבסוף מתאר הנביא את השרשת ישראל בארצו, והברכה שתבוא לגויים בעקבות זאת. הנבואה חותמת בשיבת נדחי ישראל לארצם בעקבות תקיעת השופר הגדול של הגאולה.

ב כ"ז, כ-כא; כ"ז, א מנבא ישעיהו על ביעור הרשעה מהעולם. מדוע ישראל מצטווים להסגר בחדריהם? השווה לציווי במכת בכורות בשמות י"ב, כב.

מה מסמלים הלויטן והתנין בפסוק א? מדוע משתמש הנביא דווקא בדימויים אלו? העזרו בדבריו של מ"ד קאסוטו:

במסופוטמיה, בארץ כנען, ובכלל בכל ארצות המזרח, רגילים היו לספר כל מיני אגדות על מלחמות האלים הגדולים בתנינים ובמפלצות כיוצא בהם. בייחוד חשובות לענייננו אגדותיו של העם הקרוב ביותר לישראל, עם בני כנען. שירי אוגרית מזכירים בין אויביו של בעל... כמה מפלצות שונות כגון התנין, לויטן, נחש בריח, נחש עקלתון, וכאלה עוד. בישראל קיבלה המסורת על התנינים וסיעתם צורה המתאימה לרוח ישראל: לא עוד כוחות אלהיים המתנגדים לאל עליון אלא בריות שמרדו בבוראן. למסורת זו רומזים כמה כתובים במקרא, וכמה מאמרים בספרות המדרשית ובספרות הקבלה. בישעיהו כ"ז, א נזכרות המפלצות האמורות דווקא באותם שמות הבאים בשירה הכנענית כסמלים לעיקרון הרע, שאלהים עתיד לבערו מן העולם... מספרת התורה: 'ויברא ה' את התנינים הגדולים', והרי כאילו היא תבוא להגיד: חלילה מלחשוב שהתנינים היו יצורים מיתולוגיים... בריות טבעיות היו, כיתר הבריות, ונבראו בזמנם הראוי להם במקומם הראוי להם, במאמרו של הבורא כדי לעשות רצונו כיתר הנבראים. כיוצא בזה כתוב בתהלים קמ"ח, ז: 'הללו את ה' מן השמים תנינים וכל תהומות'. מזמין המשורר את כל הנבראים להלל את ה' ובין היצורים שבארץ תחת השמים הוא מזמין בראש ובראשונה דווקא את התנינים. (מ"ד קאסוטו, מאדם עד נח עמ' 30-31).

משל הכרם בפרקנו (ב-ו) ממשיך את יחסו של ה' לישראל ליחסו של בעל הכרם לכרמו, ומהווה למעשה תיקון למשל הכרם בפרק ה': השווה את תיאור ההשקיה בפרקנו (כ"ז, ג), למשל הכרם לעיל (ה', ו), וכן את אזכור השמיר והשית בשני המשלים (כ"ז, ד; ה', ו). נסו לבאר הבדל זה על פי הקשרו של כל משל (שימו לב לפתיחת המשל בפסוק ב: 'ביום ההוא... ולזיקתו לנבואות שלפניו).

'היה ביום ההוא יתקע בשופר גדול' (יג): מדוע השופר הוא זה שמכנס את נדחי ישראל לארצם? ראו את תפקידי השופר בנחמיה ד', וביקרא כ"ה, ח. שימו לב גם ללשונה של ברכת קיבוץ גלויות בתפילה, המבוססת על נבואתנו: 'תקע בשופר גדול לחירותנו'.

מתן ומה

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

פרק כ"ח

פרקנו כולל נבואה לאנשי אפרים ומנהיגיו (א-ו), וכן לראשי יהודה (ז-כב), והיא מתמקדת בביקורת חריפה על שכרותם המרובה, ועל ביטחונם ויהירותם המופרזים. בפרק זה אנו לומדים מעט גם על התגובות של מנהיגים לנבואות הפורענות של ישעיהו על ביאת אשור, הכוללות לעג ובוז חריף. בסופו של הפרק מופיע משל הלקוח מעולמו של החקלאי העובד את אדמתו.

5 עיינו בתיאור שכרותם של אנשי אפרים פסוקים א-ו, מהן התוצאות השליליות של השכרות בפסוקים אלה? היעזרו בניגוד בין התיאור בפסוק א: 'עֲטֹת גְאוֹת שְׁכָרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נָבֵל צְבִי תִפְאֶרְתוּ, לתיאור בפסוק ה: 'בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' צְבָאוֹת לַעֲטֹת צְבִי וְלַצִּפִּירַת תִּפְאֶרֶה לְשָׂאֵר עַמּוֹ.

6 וְגַם-אֵלֶּה בָּיִן שְׁגוֹ וּבִשְׁכָר תָּעוּ - בפסוקים ז-ח עובר הנביא לשכרותם של אנשי יהודה וירושלים. מהו מוקד הביקורת על שכרותם בפסוקים אלה? השוו לציווי לכהנים בויקרא י', ח-יא.

7 המשל החקלאי של ישעיהו כולל שני שלבים: השלב הראשון (כד-כו) מתאר את חרישת הקרקע והכנתה לזריעה, והשלב השני (כז-כט) מתאר את דישת התבואה (על התהליך החקלאי לפרטיו ראו בהרחבה). כיצד נקשר משל זה לנבואתנו? ראו את דברי עמוס חכם (בפירוש 'דעת מקרא') בסיכומו לנבואתנו:

עיקר הלקח שבהם הוא שעבודת האדמה יש בה חכמה גדולה שלמד ה' את בני אדם וה' נוהג בעולמו באותה החכמה שלימדה לאיכרים... המשל הראשון מכוון כנגד הטענה שלדברי הנביאים אין תוצאות מעשיות. על כך עונה המשל - דברי הנביאים משולים לחרישה המכינה את האדמה לזריעה, וכך הנבואה מכינה את המעשים שה' עומד לעשות... המשל השני מכוון כנגד הטענה שהנביאים חוזים פורענויות קשות ורבות, ומי יוכל לעמוד בכל הפורענויות האלה. על זה המשל עונה כי ה' מביא את העונש הראוי למקבל אותו ולפי כוחו לעמוד בו, כמו שהדש מבחין בין מיני התבואה השונים...

הרחבה

אכן אין בין הנביאים כישעיהו בקיא בחקלאות ומבין את חיי האיכר. במשל-הכרם הוא מתאר את מהלך העבודות בכרם הררי (הרים אשר במעדר יעדרו), ובסוף פרק כ"ח הוא מתאר את מהלך העבודות בגידולי השדה. בהשוותו את אורח חייו של האיכר לחיים הריקניים של בני העיר, מוכיח הנביא כי המאזן הוא לטובת בן הכפר, המכלכל את מעשיו בתבונה ובהגיון. למראית העין פרימיטיבית וחד-גונית היא עבודת האיכר. אולם הנביא יודע להבחין בה אומנות נכבדת ואולי גם אמנות. ישעיהו מתחיל בתיאור גיוונם של החרישים: 'הַכֹּל הַיּוֹם יִחְרַשׁ הַחֶרֶשׁ לְזֶרַע וְיִפְתַּח וְיִשְׂדֵד אֶדְמַתוֹ חֲרִישׁ פְּתִיחַ, חֲרִישׁ שִׂידוֹד וְחֲרִישׁ לְצוֹרֵךְ זְרִיעָה. לַאֲחֵר מִכֵּן הוּא מֵתָאֵר זְרִיעַתָּם שֶׁל: וְהַפִּיץ קֶצֶחַ וְכִמְן וְזָרַק וְשָׂם חֶטָּה שׁוֹרֵךְ וְשַׁעֲרָה נִסְמָן וְנִסְמָת. כְּנֹרָאֵה אֱלֹהֵי חֲמֹשֶׁת מִיַּיִן הַדָּגָן שֶׁל הַתְּקוּפָה הַעֲתִיקָה. לְבִסּוּף הוּא מוֹנֵה אֶת שִׁיטוֹת הַדִּישׁ הַשּׁוֹנוֹת: חֲבֹטָה, דְּרִיכָה בְּסוּסִים, דִּישָׁה בְּמִוּרָג חֲרוּץ, אֹפֶן עֵגְלָה וְעֵגְלַת דִּישׁ: 'כִּי לֹא בְּחֲרוּץ יוֹדֵשׁ קֶצֶחַ וְאֹפֶן עֵגְלָה עַל כֵּן יוֹסֵב כִּי בְּמִטָּה יִחְבֹּט קֶצֶחַ וְכִמְן בְּשִׁבְטוֹ. לָחֵם יוֹדֵק כִּי לֹא לְנֶחֶץ אֲדוֹשׁ יְדוֹשְׁנוּ וְהֵמָּה גִלְגַּל עֵגְלָתוֹ וּפְרָשָׁיו לֹא יִדְקְנוּ.

הכלים האחרונים היו בעלי מבנה מורכב. האיכר העברי הקדים את החקלאים בארצות השכנות, ואף המפותחות ביותר כמצרים ובבל, בשימוש באותם כלי דיש. אפשר כי בתקופתו של ישעיהו הומצא אותם כלים בארץ.

הנביא נוכח לדעת כי האיכר העברי לא שקט על שמריו, היה בעל כושר המצאה, ולבו היה פתוח לאימוץ גידולים ולהמצאות אגרו-טכניות. חכמה זו, קובע הנביא, באה לו לאיכר הישראלי מאת 'אֱלֹהֵי יוֹרְנוּ', והפרק מסיים בקריאת התפעלות: גם זאת מעם ה' צְבָאוֹת יִצְאָה הַפְּלִיא עֲצָה הַגְּדִיל תוֹשִׁיָה:

אותה תבונה, משטר וסדר באורח חייו של החקלאי עמדו בניגוד לאורח החיים הניהיליסטי של 'שְׁכָרֵי אֶפְרַיִם', ו'אֲנָשֵׁי לְצוֹן מִשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם'. שהנביא מתארם בפרק זה. ורק בחיי האיכר ראה ישעיהו קרן אור ועדות להשגחת ה' על עמו.

(י' פליקס, משלי טבע וחקלאות בנבואות ישעיהו וירמיהו).

”וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא” < לקט ביאורי מילים לישיעיהו פרקים כ”ז - כ”ח

פרק כ”ז (ב) **כָּרַם חֲמֹר עֲנוּ לָהּ:** ציטוט מתוך 'שירת כרם', שיר ששרים לכבוד הכרם הנותן 'חמר'(=יין). שירת הכרם מזכירה את שירת הבאר בתורה: 'עלי באר ענו לה' (במדבר כ”א,ז).

(ג) **פֶּן יִפְקֹד עָלֶיךָ:** ה' מטפל ושומר על כרמו, המסמל את ישראל, במסירות ובהתמדה, כדי שהעלים שלה לא יבלו ויתייבשו.

(ד) **חֲמָה אֵין לִי, מִי יִתְנַנֵּי שְׁמִיר שִׁית בְּמִלְחָמָה, אֶפְשָׁעָה בָּהּ אֲצִיתָנָה יַחַד:** פסוק קשה. ה' איננו כועס על כרמו, ואילו היה כועס על שהכרם נותן שמיר ושית במקום ענבים, אזי היה מכלה אותו (רד”ק בשם אביו). פרוש אחר: הדוברים בשיר מתחלפים ה' אומר 'חמה אין לי', הכרם משיב 'מי יתנני שמיר ושית במלחמה', כלומר מי יעז להלחם בי כשה' מגן עלי.

(ה) **או יחזק בַּמַּעוֹזֵי יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם לִי שְׁלוֹם יַעֲשֶׂה-לִי:** פסוק קשה, כנראה כוונתו ה' יחזק את ישראל ויבצר אותה, וכך יביא לשלום.

(ו) **הַבָּאִים יִשְׂרָשֵׁ יַעֲקֹב:** נבואה לישיעת ישראל ופריחתו בעתיד, כמו 'הנה ימים באים'.

(ז) **הַכַּמְכַת מַכְהוּ הַכְּהוּ...:** שאלה רטורית שכוונתה - ה' הכה את האויב מכה חזקה יותר מאשר את ישראל.

(ח) **בְּסַסְאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְבֶּנָּה...:** גם כשה' מעניש את ישראל בכעסו הוא אינו עובר את ה'סאה', המכסה המדויקת.

(ט) **בְּשׁוּמוּ כָּל-אֲבוֹי מִזְבַּח כְּאֲבוֹי-גֵר מִנְפָּצוֹת לֹא-יִקְמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמְנִים:** תיקונו של ישראל יהיה בניפוץ המזבחות שבנה לעבודה זרה ובהחלטה שלא להקים עוד.

(י) **כִּי עֵיר בְּצוּרָה בְּדָד, נוֹה מִשְׁלַח וְנַעֲזֹב כַּמִּדְבָּר, שֵׁם יִרְעָה עֵגֶל וְשֵׁם יִרְבֵּץ וְכֻלָּה סַעֲפִיָּה:** העיר האלילית של האויב תשב בודדה ושוממה מאנשיה, ובהמות ירעו בה.

(יא) **בִּיבֵשׁ קְצִיָּה תִשְׁבְּרָנָה נְשִׁים בָּאוֹת מֵאֵירוֹת אוֹתָהּ:** ענפיה של העיר יתייבשו וישברו, והנשים יקחו מהם לשם הסקה.

(יב) **יַחֲבֵט ה' מִשְׁבֶּלֶת הַנְּהָר עַד-נַחַל מִצְרַיִם:** ה' 'נער' את הגולים מקצוות גלותם - מנהר פרת בצפון עד נחל מצרים בדרום, וישיבם לישראל. פסוק זה מבוסס על דימוי חקלאי - כאשר נהר פרת מדומה לשיבולת [שיבולת היא גם כינוי לזרם מים], והשבת הגולים משולה לחבטת חיטים, כדי להפריד את הבר מהתבן, וליקוטם.

פרק כ”ח (א) **הוּי עֲטָרַת גְּאוֹת שְׁכָרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאָרְתּוֹ:** תוכחה לאנשי אפרים המתגאים בעטרותיהם ומתפארים בציץ (=כתר) שבראשם, ואינם יודעים שהוא עומד לנבול. **אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁ גֵּיא-שְׁמַנִּים הַלּוּמִי יֵינ.** הם נאספים בגיא שמנים מתחת לשומרון, ומשתכרים עד שהיין מכה ו'הולם' בהם.

(ב) **כְּזֶרֶם בְּרֵד שַׁעַר קָטָב:** צבאות האויב שנשלחו בידי ה' יבואו על אנשי אפרים כזרם חזק וכסופה קטלנית, והוא יבטל את כבודם.

(ד) **כְּבַכּוּרָה בְּטָרָם קִיץ, אֲשֶׁר יִרְאָה הָרְאָה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה:** נפילת שומרון משולה לקטיפת תאנה שבשלה קודם זמנה. האויב משול לאדם הקוטף ואוכלה מיד, בלי שהות.

(ו) **וְלָרוּחַ מִשְׁפָּט לְיוֹשֵׁב עַל-הַמִּשְׁפָּט, וְלַגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שַׁעֲנָה:** שארית ישראל שתיוותר מהחורבן תזכה להשראת רוח ה' על השופטים - שישפטו דין אמת וצדק, ועל הלוחמים - שילחמו בגבורה.

המשך בעמוד הבא

(ז) **וּגַם-אֵלֶּה בֵּינָן שָׁגוּ וּבִשְׂכַר תַּעֲוֹ:** הנביא פונה אל אנשי יהודה ומנהיגיהם, ומוכיח גם אותם על שכרותם שהביאה לטעויות גדולות. **כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בִשְׂכַר וּבִלְעוּ מִן-הַיַּיִן, שָׁגוּ בְּרֹאֵה פְקוּ פְלִילִיָּה.** שכרותה של ההנהגה הרוחנית גרמה לנביאים לשגות בראיית נבואתם, ולכהנים להיכשל בדין ובמשפט ('פליליה'), בניגוד לרוח המשפט שתוארה בפסוק הקודם.

(ט) **אֶת-מִי יוֹרֵה דַעָה וְאֶת-מִי יָבִין שְׁמוּעָה, גְּמוּלִי מַחְלָב עֲתִיקִי מִשְׁדִּים:** זו תשובתם של אנשי יהודה הלועגים לנביא שמטיף להם כאילו היו תינוקות שזה עתה נגמלו.

(י) **כִּי צוֹ לְצוֹ צוֹ לְצוֹ קוֹ לְקוֹ קוֹ לְקוֹ זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם:** תוכחותיו של הנביא והטפותיו נמשכות בלי הרף, מעט מעט.

(יא) **כִּי בִלְעָגִי שָׁפָה וּבִלְשׁוֹן אַחֲרַת יְדַבֵּר אֶל-הָעַם הַזֶּה:** הנביא מדבר אל העם בשפה נלעגת שאיננו מביין. פירוש אחר: עונשם יהיה שיבוא אליהם אויב מרחוק, דובר לשון אחרת, כפי שנאמר בקללות: 'ישא ה' עליך גוי מרחוק... אשר לא תשמע לשונו' (דברים כ"ח, מט)

(יב) **אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הַנִּיחוּ לְעִיף וְזֹאת הַמְּרוּגָה וְלֹא אָבּוּא שְׁמוּעָה:** הנביא לימד את העם מהי הדרך שתביא אותם אל המנוחה ומרגוע, אבל העם סירב לשמוע לדבריו.

(יג) **לִמְעַן יֵלְכוּ וְכִשְׁלוּ אַחֲרָיו וְנִשְׁבְּרוּ וְנִקְשָׁו וְנִלְכְּדוּ:** זלזול ואי ההקשבה לדבר ה' שבפי הנביא תוביל לנפילתם בידי אויביהם.

(טו) **כִּי אִמְרַתְּם כִּרְתַּנּוּ בְרִית אֶת-מֹות וְעַם-שְׂאוֹל עָשִׂינוּ חָזָה:** העם מתרברב בכוחו, וטוען שאינו מפחד מפני המוות משום שכרת עמו ברית. פירוש אחר: זהו משל לברית שכרת העם עם המעצמות האזוריות. **שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבֹר לֹא יִבְאֵנוּ, כִּי שִׁמְנוּ כֶּזֶב מַחְסָנוּ וּבִשְׂקָר נִסְתַּרְנוּ:** העם אינו מפחד מביאת אויב, המשול לזרם מים כביר, והוא בוטח במדיניות החוץ שלו.

(טז) **הַגִּנִּי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבּוּ בַחֹן פִּנַּת יִקְרַת מוֹסַד מוֹסַד:** בניגוד לבטחון אנשי יהודה בשקר ובכזב, ירושלים תינצל בזכות ההגנה האלהית, המשולה ל'אבן פינה' חזקה ויציבה. **הַמַּאֲמִין לֹא יַחִישׁ:** מי שיבטח בה לא יפול ויזדעזע.

(יז) **וְשִׁמְתִי מִשְׁפָּט לְקוֹ וְצִדְקָה לְמִשְׁקֶלֶת:** הקו והמשקלת הם כלי המדידה של הבנאי. הצדקה והמשפט יהיו הכלים שעמים תיבנה ותיוצב ירושלים. **וַיַּעַה כְּרָד מַחְסָה כֶּזֶב וְסִתְרוּ מַיִם יִשְׁטֹפוּ:** לעומת המחסה היציב של ה', המחסה השקרי בו בטחו יטוף ויפול בזרם המים.

(יט) **מִדֵּי עָבְרוּ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי-בִבְקָר בִּבְקָר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבְלַיְלָה:** צבא האויב המשול לזרם השוטף וסוחף כל מה שבדרכו, כל יום, לאורך היום והלילה. **וְהָיָה רֶק-זֹעָה הַבֵּינָן שְׁמוּעָה:** השמועות היחידות בארץ יהיו רעות ומזעזעות.

(כ) **כִּי-קִצַּר הַמַּצֵּעַ מֵהַשְּׂתַרְעַ וְהַמַּסְכָּה צָרָה כִּהֲתַכְּנַס:** האויב יפשוט בארץ, ולישראל לא יהיה מקום ומחסה שבו ישכב במנוחה.

(כא) **כִּי כֹהֵר-פְּרָצִים יִקּוּם ה' כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִגְזֹז:** ה' יכה את אויביו בעוצמה, כפי שהיה במלחמת דוד בפלישתים בבעל פרצים (ש"ב ה', כ) ובגבעון בימי יהושע (יהושע י', יא). **לַעֲשׂוֹת מַעֲשָׂהוּ זָר מַעֲשָׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ וְנִכְרְיָה עֲבֹדָתוֹ:** מעשה זה יראה זר ונכרי - מחמת היותו מופלא, או בגלל קושי וזכריותו.

(כב) **וְעַתָּה אֶל-תִּתְלוּצְצוּ פֶן-יִחַזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם:** הנביא מפציר בעם ובמנהיגיו, שכינה 'אנשי לצון', להקשיב ברצינות לנבואותיו כדי שלא יענשו בשיעבוד.